

SAMORZĄD TERYTORYALNY

KWARTALNIK

Teoretyczny i wdrożeniowy wymiar ładu przestrzennego z perspektywy interdyscyplinarnej

O planie ogólnym gminy krytycznie

Zmiana decyzji o pozwoleniu na budowę w sytuacji wejścia w życie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

Warunki udziału wykonawców w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego

Spółka z udziałem województwa samorządowego jako tzw. spółka misyjna

Sprawowanie przez gminy opieki nad kotami. Wybrane zagadnienia

3
(411)

lipiec–
wrzesień
2025

www.wolterskluwer.pl

www.czasopisma.wolterskluwer.pl

Wolters Kluwer

JASNO NA TEMAT POLSKIEGO SYSTEMU PRAWA FINANSOWEGO

PRAWO FINANSÓW PUBLICZNYCH I PRAWO PODATKOWE

redakcja naukowa
Elżbieta Chojna-Duch
Elżbieta Kornberger-Sokołowska
Hanna Litwińczuk, Witold Modzelewski

Michał Bitner, Elżbieta Chojna-Duch, Jakub Chowaniec, Bartosz Gryziak
Marek Grzybowski, Elżbieta Kornberger-Sokołowska, Hanna Litwińczuk
Witold Modzelewski, Krzysztof Radzikowski, Maria Supera-Markowska
Maciej Ślifizczyk, Karolina Tettak, Marek Waluga

SERIA AKADEMICKA

 Wolters Kluwer

Cenieni autorzy w przystępny sposób omawiają problematykę współczesnego polskiego systemu prawa finansowego, dotyczącego między innymi:

- prawa finansów publicznych, w tym zagadnień budżetu państwa, deficytu i długu publicznego oraz zasad gospodarki finansowej w jednostkach sektora finansów publicznych;
- zasad, źródeł i wykładni prawa podatkowego, a także normatywnych elementów konstrukcji podatków, sankcji podatkowych i unikania opodatkowania;
- ogólnego materialnego prawa podatkowego oraz szczegółowego prawa podatkowego;
- publicznego prawa bankowego, z uwzględnieniem m.in. zagadnień dotyczących Narodowego Banku Polskiego i Europejskiego Banku Centralnego oraz systemu ochrony depozytów i interesów klientów.

W książce nie tylko wyjaśniono podstawowe instytucje i regulacje prawne, lecz także przedstawiono ocenę ich funkcjonowania w praktyce.

SAMORZĄD TERYTORIALNY

3
(411)

lipiec–
wrzesień
2025

www.wolterskluwer.pl

www.czasopisma.wolterskluwer.pl

Wolters Kluwer

REDAKTOR NACZELNY

Hubert Izdebski

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO

Igor Zachariasz

SEKRETARZ REDAKCJI

Justyna Przedkańska (tel. 784 333 031; e-mail: justyna.przedanska@wolterskluwer.com)

REDAKTOR JĘZYKA ANGIELSKIEGO

Roman Wojtasz

KOREKTA

Justyna Szumił

RADA NAUKOWO-PROGRAMOWA

Barbara Adamiak, Teresa Dębowska-Romanowska, Bogdan Dolnicki, Jan Jeżewski, Leon Kieres, Zygmunt Niewiadomski, Stanisław Prutis, Joanna Regulska, Czesława Rudzka-Lorentz, Mirosław Stec, Jerzy Stępień, Andrzej Wasilewski, Aleksandra Wiktorowska

Za publikację naukową na łamach „Samorządu Terytorialnego” Autor otrzymuje 40 pkt.

(zgodnie z załącznikiem do komunikatu Ministra Nauki z 5.01.2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, wydanego na podstawie art. 267 ust. 3 ustawy z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2023 r. poz. 743 ze zm.).

Miesięcznik „Samorząd Terytorialny” jest ujęty w międzynarodowej bazie European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH+), indeksowany w bazie BazEkon oraz w bazie ICI Journals Master List za rok 2024 (ICV 2024 = 61.84).

„Samorząd Terytorialny” jest miesięcznikiem o profilu naukowym i profesjonalnym. Zajmuje się różnymi aspektami decentralizacji terytorialnej i w tym kontekście – problemami ustroju administracyjnego państwa oraz działalności władz lokalnych i regionalnych.

Wersję pierwotną (referencyjną) czasopisma stanowi wydanie papierowe.

© for „Samorząd Terytorialny” All rights reserved

Wolters Kluwer

WYDAWCA:

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
www.wolterskluwer.pl

Dyrektor Działu Publikacji Periodycznych:

Klaudia Szawłowska, klaudia.szawłowska@wolterskluwer.com

Sekretariat: czasopisma@wolterskluwer.pl

<https://www.wolterskluwer.com/pl-pl/solutions/czasopisma/samorzad-terytorialny>

Sprzedaż i prenumerata: Księgarnia internetowa Wolters Kluwer Polska www.Profinfo.pl

– tel. +48 732 122 863 lub infolinia 801 044 545, e-mail: PL-prenumerata@wolterskluwer.com

Ruch – tel. 22 693 70 00 lub 801 800 803, Kolporter – tel. 801 40 40 44,

GLM – tel. +48 504 914 773, Garmond – tel. 22 837 30 08

Skład i łamanie: A.P. GRAF Paweł Sieńko, Warszawa

Nakład 500 egz.

SAMORZĄD TERYTORIALNY

ARTYKUŁY

- Maciej J. Nowak, Iwona Sagan, Paweł Churski, Sławomir Gzell, Tadeusz Markowski, Barbara Szulczewska**
Teoretyczny i wdrożeniowy wymiar ładu przestrzennego z perspektywy interdyscyplinarnej..... 7
- Tomasz Bąkowski**
O planie ogólnym gminy krytycznie..... 28
- Sławomir Zwolak**
Zmiana decyzji o pozwoleniu na budowę w sytuacji wejścia w życie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego 38
- Ambroży Mituś**
Warunki udziału wykonawców w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego 45
- Patrycja Życińska**
Spółka z udziałem województwa samorządowego jako tzw. spółka misyjna..... 55
- Jakub Dorosz-Kruczyński, Natalia Grabowska**
Zasady kreowania młodzieżowych rad na przykładzie młodzieżowych sejmików województw 72
- Katarzyna Talkowska-Szewczyk**
Kompetencje organów jednostek samorządu terytorialnego w ramach czynności związanych z obrotem produktami leczniczymi w oparciu o regulacje Prawa farmaceutycznego..... 89
- Agnieszka Gruszczyńska**
Sprawowanie przez gminy opieki nad kotami. Wybrane zagadnienia..... 98
- Bartosz Rakoczy, Piotr Kasprzycki**
Wyłączenia z obwodu łowieckiego. Problematyka wykładni i stosowania art. 26 Prawa łowieckiego..... 112
- Michał Kiedrzynek**
Postępowanie w sprawie wydania decyzji o nabyciu nieruchomości w świetle przepisów ustawy z 13 lipca 2023 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących regulacji stanu prawnego niektórych dróg ogólnodostępnych 124

RECENZJE I OMÓWIENIA

- Wojciech Sońta**
Recenzja książki Adama Błaszk, *Jednostki sektora samorządowego. Organizacja, rachunkowość i sprawozdawczość*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2023 132

ORZECZNICTWO

Paweł Daniel

Skuteczność uchwał krajobrazowych w zakresie obowiązku dostosowania zrealizowanych legalnie przed dniem ich wejścia w życie tablic reklamowych i urządzeń reklamowych – glosa aprobowująca do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 24 kwietnia 2024 r. (II OSK 166/18) 135

Bartłomiej Małkiewicz

Ograniczenia i zakazy dotyczące instalacji, w których następuje spalanie paliw ustanawiane w uchwałach antysmogowych i w planach miejscowych – glosa aprobowująca do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 15 listopada 2023 r. (I OSK 432/21) 143

Krzysztof Gruszecki

Stan wyższej konieczności a konieczność uzyskania zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów – glosa aprobowująca do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 13 czerwca 2024 r. (III OSK 2159/22) 153

WARUNKI PRZYJMOWANIA TEKSTÓW DO DRUKU w kwartalniku **Samorząd Terytorialny**

Redakcja przyjmuje teksty oryginalne o objętości 25.000–40.000 znaków ze spacjami, z wyraźnie zaznaczonym tytułem, podziałem na podrozdziały, podsumowaniem, przypisami, krótką notką o autorze oraz adresem e-mailowym. Materiały większe lub mniejsze albo już publikowane wymagają osobnej zgody Redaktora Naczelnego. Wymagania co do wielkości tekstu nie dotyczą polemik, glos, sprawozdań, recenzji itp. Tekst należy zaopatrzyć w abstrakt w języku polskim o objętości nie większej niż 1.200 znaków oraz słowa kluczowe. Autor może zaproponować tłumaczenie na język angielski tytułu tekstu, abstraktu oraz słów kluczowych, a także podać numer ORCID i adres e-mailowy w celu publikacji. Przypisy powinny być opracowane w tradycyjny sposób – na dole strony. Niezbędnym elementem jest również wykaz wykorzystanej w tekście literatury (bibliografia załącznikowa), a także podanie informacji o źródłach finansowania (jeżeli tekst jest efektem np. grantu), a w przypadku współautorstwa – podanie procentowego wkładu w publikację poszczególnych osób. Materiały wraz z danymi autora (stanowisko, adres, numer telefonu) prosimy przysyłać pocztą elektroniczną na adres justyna.przedanska@wolterskluwer.com.

Przekazując tekst do redakcji, autor przenosi na Wydawcę wyłączne prawo do jego publikacji. Nie drukujemy artykułów o charakterze opisowym, pozbawionych aspektu badawczego lub nowych treści interesujących poznawczo. Autor ponosi odpowiedzialność za aktualny stan prawny, orzecznictwa i doktryny. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów, zmiany tytułów, śródtytułów oraz poprawek merytorycznych i stylistycznych, również w wersji angielskiej. Warunkiem publikacji tekstu jest odesłanie przednio podpisanej umowy z Wydawnictwem. Publikacje w „Samorządzie Terytorialnym” są nieodpłatne.

Podstawowe zasady recenzowania tekstów oraz wymagania dla autorów dotyczące ghostwritingu są dostępne na stronie internetowej czasopisma: <http://www.wolterskluwer.pl/proces-publicacji-w-czasopiśmie>. W procesie recenzyjnym czasopismo stosuje zasadę podwójnego sekretnego recenzowania (*double blind peer review*), tj. autor nie wie, kim są recenzenci, a recenzenci nie wiedzą, kto jest autorem.

Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, będące częścią międzynarodowego koncernu Wolters Kluwer, który jest członkiem Committee on Publication Ethics (COPE), <https://publicationethics.org>, stosuje standardy i zalecenia tej organizacji w procesie publikacji.

Redakcja

Territorial Self-Government

ARTICLES

Maciej J. Nowak, Iwona Sagan, Paweł Churski, Sławomir Gzell, Tadeusz Markowski, Barbara Szulczewska Theoretical and implementational dimensions of spatial order from an interdisciplinary perspective	7
Tomasz Bąkowski A critical view of the municipality's general plan	28
Sławomir Zwolak Change of a planning permission decision when the local land use plan enters into force ...	38
Ambroży Mituś Conditions for contractors to be able to participate in public procurement proceedings	45
Patrycja Życińska A company with the participation of the voivodship self-government as a so-called mission company	55
Jakub Dorosz-Kruczyński, Natalia Grabowska Principles of forming youth councils using the example of youth voivodship assemblies	72
Katarzyna Talkowska-Szewczyk Powers of the authorities of territorial self-government units in activities related to trading in medicinal products based on the provisions of the Pharmaceutical Law	89
Agnieszka Gruszczyńska Caring for cats by municipalities. Selected issues	98
Bartosz Rakoczy, Piotr Kasprzycki Exclusions from the hunting area. Issues of interpretation and application of Article 26 of the Hunting Law	112
Michał Kiedrzynek Proceedings on issuing a decision on the acquisition of real property in the light of the provisions of the Act on special solutions for regulating the legal status of certain public roads of 13 July 2023	124

REVIEWS AND OVERVIEWS

Wojciech Sońta Review of Adam Błaszko's book, <i>Self-Government Sector Units. Organization, Accounting and Reporting</i> , Wolters Kluwer Polska, Warsaw 2023	132
--	-----

CASE LAW

Paweł Daniel

The effectiveness of landscape resolutions regarding the obligation to adjust billboards and advertising devices that were legally set up before the effective date of the resolutions – approving commentary on the judgment of the Supreme Administrative Court of 24 April 2024 (II OSK 166/18) 135

Bartłomiej Małkiewicz

Restrictions and prohibitions on installations that burn fuel, which were laid down in the anti-smog resolutions and land use plans – approving commentary on the ruling of the Supreme Administrative Court of 15 November 2023 (I OSK 432/21) 143

Krzysztof Gruszecki

The state of necessity vs. the need to obtain a permit to remove trees or shrubs – approving commentary on the ruling of the Supreme Administrative Court of 13 June 2024 (III OSK 2159/22) 153

CONDITIONS FOR ACCEPTING ARTICLES FOR PUBLICATION in Territorial Self-Government

The editors accept original articles of a length of 25,000–40,000 characters with spaces, including footnotes, with a clearly marked title, a split into sub-chapters, a summary, footnotes, a brief note about the author and his e-mail address. Longer or shorter materials, or materials that have already been published require separate consent from the Editor-in-Chief. The requirements as to the amount of text do not apply to discussions, commentaries, reports, reviews etc. The article should include an abstract of no more than 1.200 characters, as well as keywords. The author should provide his ORCID number and e-mail address for publication purposes. Footnotes should be prepared in the traditional manner – at the bottom of the page. A list of the literature used in the article (bibliography) is required and information on the sources of financing must be provided (for instance, if the article is a result of a grant) and, in the case of co-authorship, the percentage contribution of the individual people into the publication must be given. We would ask that the materials with the author's details (position, address, telephone number) and possibly letter of reference are sent by e-mail or traditional post with an attached CD. The materials for publication should be sent by e-mail to justyna.przedanska@wolterskluwer.com

By sending the article to the editorial office, the author transfers the exclusive right of publication to the Publisher. We do not print articles of a descriptive nature which have no research aspect or new cognitively interesting content. The author is responsible for the correct application of the current legal status, case law and legal doctrine in his article. The editors reserve the right to shorten articles, change titles and headings and make substantive and stylistic corrections. The publication of the article is conditional on the prior submission of the signed contract to the Publisher. Royalties are not paid for publications in 'Territorial Self-Government'.

The basic principles of reviewing articles and requirements of authors regarding ghostwriting are available on the publication's website: <http://www.wolterskluwer.pl/proces-publicacji-w-czasopismie>. Wolters Kluwer Polska, which is a part of the international Wolters Kluwer corporation, which is a member of the Committee on Publication Ethics (COPE), <https://publicationethics.org>, applies this organization's standards and recommendations in the publication process. The Territorial Self-Government applies the double blind-peer review principle, i.e. the authors' names are not revealed to the reviewers nor are the reviewers' names revealed to the authors and other reviewer. Additional information on 'Territorial Self-Government' can be found in the publication's website, <http://www.czasopisma.wolterskluwer.pl/territorial-self-government>.

The editors

dr hab. Maciej J. Nowak, prof. ZUT

Katedra Nieruchomości, Wydział Ekonomiczny,
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8149-8995>; e-mail: maciej.nowak@zut.edu.pl

prof. dr hab. Iwona Sagan

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Gdański
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6363-3831>; e-mail: iwona.sagan@ug.edu.pl

prof. dr hab. Paweł Churski

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej,
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4152-1211>; e-mail: chur@amu.edu.pl

prof. dr hab. inż. arch. Sławomir Gzell

Honorowy Przewodniczący Komitetu Architektury i Urbanistyki, Polska Akademia Nauk

prof. dr hab. Tadeusz Markowski

Interdyscyplinarne Centrum Studiów Miejskich, Uniwersytet Łódzki
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6618-4787>, email: tadeusz.markowski@uni.lodz.pl

prof. dr hab. Barbara Szulczewska

Instytut Rozwoju Miast i Regionów w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8589-7512>; e-mail: bszulczewska@irmir.pl

Teoretyczny i wdrożeniowy wymiar ładu przestrzennego z perspektywy interdyscyplinarnej

Słowa kluczowe: *ład przestrzenny, ład zintegrowany, planowanie przestrzenne, architektura, geografia*

W artykule podjęto próbę przeanalizowania występujących w zróżnicowanych obszarach badawczych podejść do pojęcia ładu przestrzennego. Autorzy, reprezentujący odmienne dyscypliny, zaproponowali syntetyczne ujęcie wskazanego terminu. Celem artykułu jest interdyscyplinarne ujęcie oraz doprecyzowanie kluczowych płaszczyzn dotyczących sposobu rozumienia i podejścia do ładu przestrzennego. Autorzy podjęli w ramach swoich ujęć tematycznych próbę: przedstawienia sposobu rozumienia i podejścia do ładu przestrzennego oraz wskazania uwarunkowań dotyczących możliwości wdrażania go w sferze polskiego systemu planowania przestrzennego. Po wyodrębnieniu (w ramach kluczowych podejść) kluczowych definicji i ujęć ładu przestrzennego, skoncentrowano się na perspektywie instytucjonalno-prawnej, architektonicznej, przyrodniczej oraz geograficzno-ekonomicznej. Wyodrębniono kluczowe podejścia dotyczące zarówno ujmowania ładu przestrzennego, jak też kontekstu jego kształtowania i ochrony.

1. Wstęp

Pojęcie ładu przestrzennego funkcjonuje zarówno w nauce, praktyce, jak i w doświadczeniu dnia codziennego. W większym stopniu można je odczuć intuicyjnie niż precyzyjnie zdefiniować. Jego rozumienie jest powiązane ze społecznym systemem wartości, silnie kulturowo zakorzenionym, na tyle głęboko osadzonym w procesie osvajania przestrzeni, że jego brak wywołuje deficyt emocjonalno-intelektualny w naszej percepcji. W tym kontekście nie ma znaczenia, że poczucie ładu przestrzennego jest głęboko subiektywnym doświadczeniem, ponieważ potrzeba ładu przestrzennego ma charakter silnie wspólnotowy. Jest ona na tyle głęboka, że jego brak jest odczytywany nie tylko w kategoriach społecznej „straty w wartości publicznej” (*public bad*), lecz także jako głęboko humanistyczna dysharmonia etyczna i estetyczna.

Z tych względów pojęcie ładu przestrzennego jest osadzone znacznie głębiej w rozumieniu metaforycznym niż naukowo-definitywnym. Dlaczego zatem w nauce, a szczególnie w nauce ukierunkowanej na praktykę działania, stosowane jest tego typu metaforyczne pojęcie? Otóż metafora dotyka znacznie głębszych poziomów rozumienia niż „paradygmat”, „model” czy „teoria”¹. Metafora odwołuje się do samej istoty procesu pojmowania, uczenia się, odkrywania, do sytuacji, w której opuszczamy dobrze definicyjnie opisany teren i wkraczamy w obszar niedookreślony, możliwy poznaniu tylko w pewnym wymiarze, ale jednocześnie bezspornie uznawany przez nas za ważny. Tak złożony problem badawczy w jednakowym stopniu angażuje i mobilizuje intelekt, jak i wyobraźnię oraz emocje². W tego typu wielowymiarowych obszarach poznania i działania, współdzielonych przez naukę i praktykę, metafora oferuje obiecującą płaszczyznę wzajemnego zrozumienia pomiędzy reprezentantami różnych

dyscyplin i orientacji. Posługuje się pojęciem osadzonym w języku powszechnej komunikacji i pozornie dobrze znanym, aby budować płaszczyznę porozumienia i móc uchwycić złożoność trudnego do nazwania i opisanie fenomenu ponad dziedzinowymi, specjalistycznymi podziałami³. Ład przestrzenny, będąc znacznie bliższy ujęciu metaforycznemu niż analitycznemu, jest terminem, który jedynie w określonym wymiarze może zostać naukowo zdefiniowany. Syntetyczne, całościowe ujęcie utrudnia ponadto jego wieloobszarowość. Ład przestrzenny jest bowiem ujmowany między innymi w kontekście architektonicznym, geograficznym, społeczno-ekonomicznym, przyrodniczym, a także prawno-instytucjonalnym. Każdy ze wspomnianych punktów widzenia jest powiązany z określoną specyfiką, co pogłębia rozbieżności terminologiczne. Pomimo wspomnianych problemów i ograniczeń pojęcie ładu przestrzennego jest mocno osadzone w polskim systemie planowania przestrzennego. Stanowi jedną z jego naczelných wartości. W konsekwencji dyskusje o ładzie przestrzennym przekładają się na praktykę planistyczną, a nawet wykładnię przepisów. Ogólne metaforyczne pojęcie staje się w ten sposób poddawane zróżnicowanym (powiązanym ze szczegółowym, konkretnym stanem faktycznym) interpretacjom. Nie budzi wątpliwości, że bardziej teoretyczne ujęcia ładu przestrzennego powinny przy takich okazjach stanowić istotny punkt odniesienia.

Celem artykułu jest interdyscyplinarne ujęcie oraz doprecyzowanie kluczowych płaszczyzn dotyczących sposobu rozumienia i podejścia do ładu przestrzennego. Autorzy (reprezentujący zróżnicowane dyscypliny naukowe) podjęli w ramach swoich ujęć tematycznych próbę:

- przedstawienia sposobu rozumienia i podejścia do ładu przestrzennego;
- wskazania uwarunkowań dotyczących możliwości wdrażania ładu przestrzennego w sferze polskiego systemu planowania przestrzennego.

¹ P. Ricoeur, *The model of the text: Meaningful action considered as a text*, „Social Research” 1971/(38), s. 529–562.

² K.S. Langer, *Philosophy in a New Key: A Study in the Symbolism of Reason, Rite, and Art*, Harvard 1957; P.H. Thibodeau, L. Boroditsky, *Metaphors We Think With: The Role of Metaphor in Reasoning*, „PLOS ONE” 2011/6(2).

³ D. Gentner, M. Jezierski, *The shift from metaphor to analogy in Western science* [w:] *Metaphor and Thought*, red. A. Ortony, Cambridge 1993, s. 447–480.

Podjęto próbę dokonania przynajmniej częściowej syntezy kilku ujęć ładu przestrzennego: instytucjonalno-prawnego, architektonicznego i geograficznego. Wskazane ujęcia są z jednej strony obwarowane trochę odmiennym sposobem myślenia oraz odmiennym sposobem prowadzenia narracji, ale jednocześnie z drugiej strony – współzależne i przenikające się. W artykule w pierwszej kolejności odwołano się do wybranych, zawartych w literaturze przedmiotu, ujęć ładu przestrzennego. W osobnym podrozdziale wskazano możliwe podejścia dotyczące ładu przestrzennego istotne ze zróżnicowanych perspektyw naukowych. Odwołano się do koncepcji ładu zintegrowanego, zasad kształtowania formy miejsc, terytorialnego systemu społecznego, a także ujęcia „krzywej przyrody”. Następnie w podjętych ujęciach rozważono podejścia związane z wdrażaniem ładu przestrzennego, odwołując się wstępnie do sformułowań związanych z „kształtowaniem i ochroną” ładu przestrzennego. W tej części wyodrębniono podejścia instytucjonalno-prawne, architektoniczne oraz geograficzne, zapewne w najszerszym zakresie skupiające dyskusję o ładzie przestrzennym. W podsumowaniu wskazano kluczowe wnioski i dalsze kierunki badawcze.

2. Podejścia do ładu przestrzennego – przegląd literatury

Rozumienie ładu przestrzennego jest nie tylko wyzwaniem interdyscyplinarnym, ale też zjawiskiem posiadającym stałą dynamikę przemian będących wynikiem zmiany społecznej i rodzących się wraz z nią nowych potrzeb, uwarunkowań i zagrożeń. W ewolucji pojęcia ładu przestrzennego za wyjściowy poziom odniesienia uważa się krajobraz naturalny, czyli tereny nieprzekształcone przez człowieka, zbliżone do swojego pierwotnego stanu, o dużych walorach krajobrazowych i przyrodniczych, które dostarczały wzorca harmonijnie i naturalnie uporządkowanej przestrzeni⁴. Wynika z tego, że podstawy ładu przestrzennego budowane były

na kanwie ładu środowiska przyrodniczego. Jednocześnie kwestia ładu przestrzennego dotyczy wyłącznie przekształconego przez człowieka środowiska, najczęściej miejskiego, co wprost prowadzi do wniosku, że fenomen ładu przestrzennego stał się problemem w momencie, gdy środowisko naturalne zaczęło być coraz intensywniej przekształcane lub wręcz zastępowane w pełni przekształconą przez człowieka przestrzenią. Ciągłość procesu zmian sprawia, że kolejne etapy przekształceń dotyczą już w jakimś stopniu osiągniętej w procesie przekształcania środowiska harmonii. Ta zależność kolejnych faz kształtowania ładu przestrzennego sprawia, że jego istotą jest dążenie do modyfikacji zagospodarowywanej przestrzeni w taki sposób, aby nie zaburzyć zastanego porządku środowiskowego, historycznego bądź społecznego; aby wynikające z rozwoju przemiany stanowiły płynną kontynuację tradycji kulturowej i specyfiki środowiskowej⁵. Nakładanie się kolejnych warstw przekształceń jest szczególnie intensywne i czytelne w przestrzeniach miast. Z tego względu kwestie ładu urbanistycznego i architektonicznego są wyjątkowo często i wieloaspektowo badanym problemem. W analogicznym duchu określa ład przestrzenny m.in. Sławomir Podolak⁶, w którego ocenie jest to pożądany stan zagospodarowania przestrzennego, który wynika z uwarunkowań historycznych, zmian w środowisku naturalnym oraz antropogenicznym. Jak dowodzą powyższe stwierdzenia, niemożność sformułowania jednej definicji ładu przestrzennego jest pochodną idiosynkratycznej natury tego fenomenu.

Według Zbyszka Chojnickiego⁷, rozpatrującego i wyjaśniającego prawidłowości funkcjonowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej

⁴ J.L. Nasar, *Environmental Aesthetics: Theory, Research, and Application*, Cambridge 1992.

⁵ T.J. Chmielewski, M. Michalik-Śniezek, A. Kułak, *Klasyfikacja stopnia antropogenicznego przekształcenia krajobrazu i jej zastosowanie w planie ochrony Poleskiego Parku Narodowego*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2014/38, s. 107–124.

⁶ S. Podolak, *O kształtowaniu ładu przestrzennego*, Warszawa 1993.

⁷ Z. Chojnicki, *Współczesne problemy gospodarki przestrzennej* [w:] *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*, red. Z. Chojnicki, T. Czyż, Poznań 1992, s. 9–19.

w ujęciu systemowym, ład przestrzenny należy rozumieć jako taką organizację przestrzenną i sposób funkcjonowania terytorialnego systemu społecznego, które realizują kryteria racjonalności społecznej. Ryszard Cymerman⁸ opisuje ład przestrzenny jako gospodarowanie obiektami żywymi i nieożywionymi, które wchodzą w liczne związki biologiczne, użytkowe, produkcyjne, ze szczególnym uwzględnieniem rozmieszczenia tych przedmiotów w przestrzeni. Widoczne jest w tym ujęciu nawiązanie do roli projektanta w planowaniu przestrzennym, który powinien pamiętać o wzajemnych powiązaniach elementów kształtujących przestrzeń w celu zminimalizowania wystąpienia ewentualnych konfliktów przestrzennych. Aspekt wzajemnego oddziaływania na siebie składowych przestrzeni wyraźnie podkreśla Feliks Pankau⁹, który stwierdza, że ład przestrzenny to po prostu pożądany stan przestrzeni, czyli obiektów w niej się znajdujących oraz relacji między nimi. Relacyjny charakter ma również ujmowanie ładu przestrzennego z punktu widzenia ekonomii. Grzegorz Gorzelak¹⁰ w swej definicji stwierdza, że kompleksowe ujęcie ładu przestrzennego następuje dopiero w połączeniu porządku przestrzennego (ładu architektonicznego i urbanistycznego) z ładem ekonomicznym, społecznym i przyrodniczym. Analogicznie ujmuje problem Tadeusz Markowski¹¹, traktując ład przestrzenny, społeczny, gospodarczy i przyrodniczy jako części składowe megarozkładu przestrzennego.

Jan Falkowski¹² jeszcze dalej rozszerza definiowanie ładu przestrzennego, ujmując go w kategoriach dobra wspólnego i określając liczne elementy, na które wpływ ma to zjawisko. Zalicza do nich jakość życia mieszkańców, wydajność ekonomiczną rozumianą jako ograniczanie wydatków wynikających ze sposobów zagospodarowania przestrzeni, czego negatywnym przykładem może być wzrost kosztów funkcjonowania związany z procesem suburbanizacji, ale także zmniejszanie dysfunkcji, ograniczanie konfliktów przestrzennych oraz niedopuszczanie do degradacji środowiska przyrodniczego i kulturowego. Ostatnie z wymienionych działań J. Falkowski traktuje jako najważniejsze.

W definiowaniu idei ładu przestrzennego i jego znaczenia bardziej pomocny może okazać się opis sytuacji jego braku niż opis potrzeby jego zachowania. Opis braku ładu przestrzennego, wzmacniając kontrastową narrację, dobrze uwidacznia funkcje i znaczenie ładu w kształtowaniu jakości życia człowieka. Brak lub negacja ładu mogą zatem być skutecznie wykorzystywane do wyjaśniania fenomenu potrzeby ładu przestrzennego. Ten sposób ujęcia problemu ładu przestrzennego sprawia, że jednym z najpełniejszych studiów w polskiej literaturze naukowo-badawczej na temat ładu przestrzennego jest trzytomowe opracowanie pod redakcją Adama Kowalewskiego, Tadeusza Markowskiego i Przemysława Śleszyńskiego pt. „Studia nad chaosem przestrzennym”¹³. Wieloautorska monografia stanowi pełne kompendium wiedzy na temat bezładu zagospodarowania polskiej przestrzeni w kontekście uwarunkowań prawnych, kosztów chaosu przestrzennego ponoszonych we wszystkich podstawowych wymiarach: społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i przestrzennym oraz możliwości naprawy istniejącej sytuacji.

Należy podkreślić, że obecnie w aspekcie zarówno poznawczym, jak i aplikacyjnym

⁸ R. Cymerman, *Podstawy planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego*, Olsztyn 2009.

⁹ J. Pankau, *Narzędzia kształtowania ładu przestrzennego polskich metropolii* [w:] *Kształtowanie ładu przestrzennego polskich metropolii w procesie transformacji ustrojowej III RP*, red. J. Kołodziejski, T. Parteka, Warszawa 2001, s. 283–309.

¹⁰ G. Gorzelak, *Szkic o wymiarach ładu przestrzennego* [w:] *Spoleczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, red. T. Ślęzak, Z. Ziolo, Warszawa 2003, s. 55–69.

¹¹ T. Markowski, *Warunki osiągania megaladu przestrzennego a system planowania przestrzennego* [w:] *Spoleczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, red. T. Ślęzak, Z. Ziolo, s. 9–25.

¹² J. Falkowski, *Ład i nieład przestrzenny w metodyce zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego)*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” 2017/(38), s. 195–215.

¹³ *Studia nad chaosem przestrzennym*, red. A. Kowalewski, T. Markowski, P. Śleszyński, Warszawa 2018.

pojęcie ładu przestrzennego zostało w znacznym stopniu wyparte przez pojęcie zrównoważonego rozwoju, którego natura jest nie tylko zbieżna z koncepcją ładu przestrzennego, ale także równie niedookreślona i metaforyczna. Wraz z początkiem drugiego tysiąclecia w literaturze naukowej coraz rzadziej pojawiają się odwołania do ładu przestrzennego. Zrównoważony rozwój zaczyna dominować jako naczelne hasło kierunków przemian społecznych, gospodarczych i środowiskowych, mających w rezultacie zapewnić ład przestrzenny. W polskim systemie prawnym potwierdza to brzmienie art. 5 Konstytucji RP, odwołującego się do zasady zrównoważonego rozwoju jako gwarantującego ochronę środowiska. Samo sformułowanie ładu przestrzennego jako pożądanego efektu polityki zrównoważonego rozwoju nie pojawia się. Pojęcie zrównoważonego rozwoju osiągnęło zarówno w aspekcie naukowo-badawczym, jak i w szerokiej narracji społecznej jeszcze wyższy poziom ogólności niż idea ładu przestrzennego. Stało się ono tak powszechnie używanym i nadużywającym terminem, że parafrazując koncepcję Ernesto Laclau¹⁴, można stwierdzić, iż osiągnęło poziom „pustego nie-znaczącego”. W tym kontekście powrót do dyskusji nad ładem przestrzennym jest właściwą i potrzebną inicjatywą. Kierunek ten jest istotny tym bardziej, że rozwój zrównoważony jest zastępowany dojrzałą koncepcją docelowego rozwoju cywilizacji, jaką ma być gospodarowanie regeneratywne, a ład zintegrowany doskonale wpisuje się w ideę miasta regeneratywnego.

3. Ujęcie ładu przestrzennego

3.1. Wielowymiarowość ładu przestrzennego

Ład przestrzenny jako kategoria subiektywistycznie interpretowana w imię interesu społecznego powinna być „internalizowana” w pierwszej kolejności przez środowiska zawodowe urbanistów i architektów, którym przypisuje się (publiczne) zadania w praktyce

planistycznej (np. architekci mają statut zawodu zaufania publicznego). Trzeba jednak wyróżnić w analizowanym kontekście władze publiczne uchwalające plan, a także użytkowników przestrzeni, którzy także oceniają „zbudowane” środowisko oraz projekt jego przekształcenia przez pryzmat indywidualnego systemu wartości i interesów (uwarunkowane środowiskiem kulturowym i politycznym). „Ład” ujęty w projekcie planu interesariusze dostrzegają nie tylko w kategoriach estetycznych, ale także w kategoriach osobistej wygody, interesu politycznego, indywidualnej dostępności do elementów zagospodarowania przestrzennego, a nawet wpływu na wartość terenów danego właściciela czy na cały rynek nieruchomości. Powyższe zróżnicowania podejść do ładu przestrzennego obrazują trudności w zakresie jego spójnego ujęcia. Również w literaturze naukowej trudno znaleźć propozycję operacyjnego i akceptowalnego przejścia od ogólnej definicji ładu przestrzennego do jej bardziej użytecznego zoperacjonalizowania. Ład przestrzenny jest kategorią dynamiczną oraz ma historyczny i deterministyczny charakter. Determinizm „ładu” wynika z inercyjnych procesów przemian w społeczeństwie, w jego kulturze materialnej i niematerialnej. Można zatem skonstatować, że pojęcie ładu przestrzennego jest nie tylko zmienne czasowo, ale też terytorialnie. Ład przestrzenny jest bowiem uwarunkowany nie tylko zróżnicowanymi lokalnymi kulturami, ale i odmiennymi okolicznościami przyrodniczymi oraz odmiennymi realiami kulturowymi.

Ład jako cel planu przestrzennego, z uwagi na długi okres realizacji planu, jest także trudny do zdekomponowania w parametrycznych standardach w krótszych odcinkach czasu (etapach realizowanego planu). Wynika to ze zmiany wartości społecznych i gospodarczych. Bywa, że dopiero w długim horyzoncie czasowym odkrywane są wartości przestrzenne współdzielone przez użytkowników przestrzeni. Przyjęcie konceptu, że ład przestrzenny jest terytorialnie i czasowo zróżnicowany, musi również uwzględniać konfliktogenność interesów użytkowników przestrzeni. Ład przestrzenny związany z lokalną terytorialną

¹⁴E. Laclau, *Emancipation(s)*, London 1996.

społecznością może pozostawać w sprzeczności z systemami wyższego rzędu, a więc systemem wojewódzkim i systemem krajowym. W tej sytuacji operacjonalizacja ładu przestrzennego powinna być precyzowana na wszystkich poziomach planowania. Z powyższych względów istotna staje się również kategoria ładu zintegrowanego. Zgodnie z ujęciem Tadeusza Borysa¹⁵ „ład zintegrowany” został zdefiniowany jako „pozytywny stan docelowo zmian rozwojowych (podobnie jak cel) łączący w spójny, niesprzeczny sposób łądy składowe (...) jest układem docelowym rozwoju zrównoważonego, punktem orientacyjnym (benchmarkiem) dla zmian rozwojowych charakteryzujących się cechą zrównoważenia”. Łądy składowe ładu zintegrowanego to: ład społeczny, ład instytucjonalno-polityczny, ład ekonomiczny, ład środowiskowy (przyrodniczy) i ład przestrzenny. T. Borys uważa, że koncepcja ładu zintegrowanego jest współcześnie kategorią w dużym stopniu operacyjną, o rosnącej konkretności na różnych poziomach zarządzania oraz w różnych dziedzinach i dyscyplinach naukowych. Należy jednak wskazać, że „ład zintegrowany” nie jest „prostą sumą” poszczególnych ładów. To raczej złożona struktura, w której – dzięki ładowi instytucjonalno-politycznemu – ład przyrodniczy powinien warunkować kształtowanie ładu ekonomicznego (w tym rozmieszczenia działalności gospodarczej) i społecznego (w tym rozmieszczenia skupisk ludności), a to sprzyjać będzie osiągnięciu ładu przestrzennego. Można w tym kontekście dodać, że ład przestrzenny ma w koncepcji ładu zintegrowanego szczególną wagę: w procesach tworzenia środowiska zabudowanego kategoria ładu przestrzennego stanowi odzwierciedlenie innych (powyżej wymienionych) ładów sfery funkcjonalnej.

3.2. Ład przestrzenny a ład środowiska przyrodniczego

Z przytoczonej powyżej koncepcji ładu zintegrowanego można wysnuć wniosek, że ład środowiska przyrodniczego warunkuje ład

przestrzenny środowiska antropogenicznego. W tym kontekście przydatne może okazać się odwołanie do pojęcia równowagi przyrodniczej (zawartego między innymi w ustawowej definicji zrównoważonego rozwoju). Źródeł rozważań nad równowagą przyrodniczą upatruje się w filozofii Platona¹⁶, ale również we współczesnych badaniach ekologicznych. Według Krystyny Falińskiej¹⁷ (za Michaellem Begonem, Johnem L. Harperem i Colinem R. Townsendem¹⁸) „przez równowagę układu rozumie się względnie stałą liczbę gatunków, których populacje znamionują fluktuacyjne zmiany liczebności w konkretnych warunkach, przez nierównowagę – odchylenia od tej względnie normalnej sytuacji”. W tłumaczeniu tego zjawiska ekologdy przyjmowali dwa różne założenia, różniące się poglądem co do stabilności stanów równowagi:

- 1) ekosystemy (w zasadzie chodziło tu o „żywy” składnik ekosystemu, czyli biocenozy) „znajdują się w równowadze, a ich skład gatunkowy i względne liczebności są kształtowane przez interakcje biotyczne”;
- 2) „stan równowagi nie jest stabilny, choć biocenozy po zakłóceniach powracają do stanu pierwotnego”¹⁹.

Syntetyzując niejednolite poglądy ekologów, należy dostrzec, że wahają się one między stwierdzeniem, że idea równowagi przyrodniczej stanowi „najstarszą baśń «ekologiczną» oraz uznaniem jej za «klasyczny paradygmat ekologiczny»”²⁰. January Weiner²¹ wskazuje także na dość istotne źródło nieporozumień

¹⁶ L. Grum, *Równowaga ekologiczna: czy będziemy świadkami kresu tego paradygmatu?*, „Wiadomości Ekologiczne” 1992/38(2), s. 81–86.

¹⁷ K. Falińska, *Ekologia roślin*, Warszawa 1996.

¹⁸ M. Begon, J.L. Harper, C.R. Townsend, *The nature of the community* [w:] M. Begon, J.L. Harper, C.R. Townsend, *Ecology: Individuals, Populations and Communities*, Oxford 1986, s. 95.

¹⁹ C.J. Krebs, *Ekologia. Eksperymentalna analiza rozmieszczenia i liczebności*, Warszawa 1996, s. 520.

²⁰ J. Wu, O.L. Loucks, *From balance of nature to hierarchical patch dynamics: a paradigm shift in ecology*, „The Quarterly Review of Biology” 1995/70(4), s. 439–466.

²¹ J. Weiner, *Życie i ewolucja biosfery*, Warszawa 1999.

¹⁵ T. Borys, *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*, „Problemy Ekorozwoju” 2011/6(2), s. 75–81.

wynikające z traktowania równowagi przyrodniczej jako wartości. Uważa, że – z naukowego punktu widzenia – nie ma sensu twierdzenie, iż równowaga przyrodnicza jest stanem pożądanym. Przyrodzie czy też ekosystemowi „jest wszystko jedno”, czy i na jakim poziomie uzyskuje stabilność (osiąga stan względnej równowagi). To człowiek, z różnych powodów, nie zawsze wyłącznie utylitarnych, pragnie zachować ekosystemy w określonym stanie – czyli w określonym stanie równowagi. Nie wdając się w głębsze polemiki nad równowagą i dynamiką systemów przyrodniczych, należy uznać, że istotą regeneratywnego rozwoju jest regeneratywność środowiska przyrodniczego. Powstaje pytanie: jak ją mierzyć i jakie wskaźniki będą miarą ładu środowiska przyrodniczego, jeśli mają być elementem normatywnych działań publicznych (ochrony lub kształtowania)?

Należy więc poszukiwać innych powiązań między sferą środowiskowo-przyrodniczą a ładem przestrzennym. Refleksji w tym zakresie dostarcza zawarte w publikacji Macieja Przewoźniaka i Jarosława T. Czochańskiego²² za Januszem Janeckim²³ sformułowanie, wskazujące, że „przyroda jest krzywa”. W tym ujęciu „krzywa przyroda”, w której – poza niezwykle rzadkimi przypadkami – nie występują struktury prostolinijne, stanowi problem w sytuacji, gdy pomieścić w niej trzeba zwykle zgeometryzowane struktury antropogeniczne. I właśnie tę „krzywość” autorzy przywołanej tu książki uznają za cechę ładu przyrodniczego, a zharmonizowanie krzywych struktur przyrodniczych ze zgeometryzowanymi strukturami antropogenicznymi – za największe wyzwanie metodyczne współczesnej gospodarki przestrzennej. Oczywiście nie wyczerpuje to wszystkich cech przyrody. „Krzywość” jest rozumiana w bardziej złożony sposób, czego dowodzi wskazana przez autorów lista cech przyrody, istotnych dla zrozumienia trudności, jakie stwarza ona dla gospodarowania przestrzenią

i osiągania ładu przestrzennego. A zatem przyroda oprócz tego, że jest krzywa, jest także strukturalnie złożona, różnorodna gatunkowo, dynamiczna, ewolucyjnie zmienna, zasobna, obciążona antropogenicznie, samoregulacyjna i odporna, niebezpieczna, niezastąpiona, estetyczna, bodźcowa i inspirująca. Rozwój technologiczny sprawia, że można prostować tę „krzywość”, nie zwracać uwagi na cechy przyrody i zagospodarować niemal wszystkie rodzaje środowisk. Działo się tak od wieków, choć obecnie działania te przybierają niespotykany rozmach. Wielkie osiedla ludzkie powstają na pustyniach i na morzach. Budowane są pionowe lasy i wielkie zbiorniki wodne. Często ich powstanie wcale nie wiąże się z koniecznością przeżycia populacji ludzkiej, a raczej wynika z ambicji człowieka testującego kolejne granice swoich możliwości i ścigającego się o palmę pierwszeństwa z innymi przedstawicielami swojego gatunku. Od zawsze zakładanie osiedli ludzkich wiązało się z analizą środowiska przyrodniczego, przy czym różne były powody tych analiz. Czasami chodziło głównie o pokonanie niesprzyjających uwarunkowań, a czasami o najlepsze wykorzystanie sprzyjających²⁴. Z czasem rozpoznanie, a następnie uwzględnianie uwarunkowań przyrodniczych w decydowaniu o kierunkach rozwoju zagospodarowania przestrzennego, stało się jednym ze standardowych działań w praktyce planowania przestrzennego. W Polsce mamy bardzo długą i bogatą tradycję badania tych uwarunkowań²⁵, a współczesne okoliczności ich prowadzenia bardzo trafnie dokumentują i analizują M. Przewoźniak i J.T. Czochański²⁶. Wskazują zarówno braki obecnej praktyki, jak i potencjał wynikający z nowych technologii badań środowiska przyrodniczego, ich dokumentowania, analizowania i syntetyzowania.

²² M. Przewoźniak, J.T. Czochański, *Przyrodnicze podstawy gospodarki przestrzennej: ujęcie proekologiczne*, Poznań 2020.

²³ J. Janecki, *Natura jest krzywa*, „Człowiek i Przyroda” 1995/3, s. 35–42.

²⁴ W. Ostrowski, *Wprowadzenie do historii budowy miast: ludzie i środowisko*, Warszawa 1996.

²⁵ Za pierwszą taką analizę, która dała początek dziedzinie wiedzy nazywanej w Polsce fizjografią, uznaje się *Projekt sposobu użytkowania okolic Otwocka na podstawie właściwości fizjograficznych* opracowany w Warszawie w 1928 r.

²⁶ M. Przewoźniak, J. Czochański, *Przyrodnicze podstawy...*

3.3. Ład przestrzenny a kreacja formy danego miejsca

Również z perspektywy architektonicznej trudno jest sformułować jednolitą, całościową definicję „ładu przestrzennego”. Określenie „ład przestrzenny” w znacznym stopniu związane jest z subiektywnym patrzeniem i oceną każdego z nas tego, co nas otacza. Jednak „optymalna definicja” mogłaby się opierać na zasadach przyjętych dla konkretnego miejsca. Zasady te powinny być przyjęte w dyskusji, w której uczestniczyliby wszyscy zainteresowani formą i funkcją omawianej przestrzeni. Niemniej w takiej w dyskusji, jak wskazano powyżej, występuje ryzyko subiektywnej interpretacji kryteriów związanych z ładem przestrzennym przez niektórych użytkowników przestrzeni. Dlatego trzeba również pamiętać o istnieniu szerszych, ogólnych zasad dotyczących tworzenia ład przestrzennego, inaczej ujmując: zasad kreacji formy, jaką miejsce ma przybrać. Powyższe nie zaprzecza prawdziwości twierdzenia, że nie da się sformułować jednej, optymalnej definicji ład przestrzennego. Niniejsze ogólne zasady są czymś w rodzaju klozków, z których układa się kolejne, coraz to inne formy. Z takim założeniem ogólne zasady pojawiały się w świecie architektoniczno-urbanistycznym. Najpierw je odszukiwano, analizując wiele rozmaitych przykładów miast i nie-miast, rozbijając je na „czynniki pierwsze”, potem proponowano przykładowe syntezy, składając z uzyskanych elementów inne formy. Takie techniki stosowano w wielu miejscach i w wielu skalach, od drobnej uliczki, do wielkoprzestrzennych założeń planistycznych.

Właściwie wszyscy „ojcowie” współczesnej urbanistyki pozostawili propozycje zasad, sprawdzonych w konkretnych realizacjach. Można tu wspomnieć o dorobku Raymonda Unwina, Camillo Sitte, Daniela Burnhama jak również modernistów (Le Corbusier). Z perspektywy polskiej kluczowy wydaje się dorobek Kazimierza Wejcherta²⁷. Wspomniany autor

zmierzał w swoim dziele do nadania szczególnego znaczenia słowu „piękno”, uzyskanie go było jego celem. Oczywiście kwestią dyskusji może być rozumienie tego słowa. Można zaproponować podejście, w ramach którego doszukiwanie się piękna wystąpi tam, gdzie działania niosące zmiany w przestrzeni miasta nie wychodzą swoją intensywnością poza przyjęty dla niego poziom, ustalany w procesie ustawicznego planowania i projektowania urbanistycznego jako harmonijny związek między środowiskiem zbudowanym i naturalnym oraz pomiędzy nimi a potrzebami ekonomicznymi i socjalnymi mieszkańców.

3.4. Ład przestrzenny w terytorialnym systemie społecznym

W ujęciu geograficznym ład przestrzenny jest odnoszony do terytorialnego systemu społecznego, stanowiąc warunek dla optymalizowania funkcjonowania człowieka w przestrzeni²⁸. Według Z. Chojnickiego²⁹ ład przestrzenny należy rozumieć jako taką organizację przestrzenną i sposób funkcjonowania terytorialnego systemu społecznego, które realizują kryteria racjonalności społecznej. Terytorialny system społeczny to system, w którym zbiorowość ludzi trwale zajmuje, zagospodarowuje i kontroluje wyodrębniony fragment powierzchni ziemi, czyli terytorium³⁰. Sposób organizacji terytorialnego systemu społecznego determinowany działalnością mieszkańców wytwarzających relacyjne środowisko rozwojowe powinien być ukierunkowany na osiąganie nie tylko racjonalności społecznej, ale również racjonalności ekonomicznej, ekologicznej, kulturowej, politycznej, warunkowanej porządkiem organizującym w przestrzeni różne aktywności człowieka. Prowadzi to do wniosku, że ład przestrzenny powinien być utożsamiany z porządkiem

²⁷ K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Warszawa 1974.

²⁸ J.J. Parysek, *Wkład Profesora Zbyszka Chojnickiego do teorii i metodologii gospodarki przestrzennej*, Poznań 2018.

²⁹ Z. Chojnicki, *Współczesne problemy gospodarki przestrzennej...*, s. 9–19.

³⁰ Z. Chojnicki, *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, „Przegląd Geograficzny” 1988/60(4), s. 491–510.